BİBLİYOGRAFYA :

Günsel Renda, *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*, Ankara 1977; W. B. Denny, *Turkish Treasures from the Collection of Edwin Binney, 3rd, Portland Art Museum*, Cat, nr. 67, Portland—Oregon 1979; A. Sakisian, "La Peinture à Constantinople et Abdullah Boukhari, Miniaturiste Turc du XVIII ème Siècle", *Revue de l'Art Ancien et Moderne*, LIV, Paris 1928, s. 191-201; F. Bânu Alkım, "Abdullah Buharî", *TTOKB*, nr. 69/348 (1982), s. 28-32.

FİLİZ ÇAĞMAN

ABDULLAH b. BULUKKÎN

(عبدالله بن بلكين)

Abdullāh b. Bulukkîn b. Bâdîs ez-Zîrî

XI. yüzyılda Gırnata'da kurulan Zîrîler hânedanının üçüncü ve son emîri (1072-1090).

447 (1055-56) yılında doğdu. Berberî asıllı Sanhâce kabilesinin Zîrî koluna mensuptur. Zîrîler'in ikinci hükümdarı Bâdîs'in yahudi asıllı veziri Joseph, tahtın yegâne adayı Bulukkîn'i zehirlettiği için (1064), dedesi tarafından veliaht tayin edildi ve onun ölümü üzerine Gırnata'da tahta çıktı (465/1072-73). Ancak kardeşi Temîm kendisini tanımayarak Malaga'da bağımsızlığını ilân etti. İki kardeş arasındaki mücadele hânedanın yıkılışına kadar sürdü. Abdullah sadece kardeşiyle değil, aynı zamanda komşu emirliklerle de uğraşmak zorundaydı. Bu yüzden Kastilya Kralı VI. Alfonso ile gizlice pazarlıklara girişti. Kendisini rakip ve düşmanlarına karşı koruması mukabilinde ona haraç ödedi. Hıristiyan krallıkların giderek kuvvetlendiklerini gören bazı müslüman emîrler, Murâbıt Hükümdarı Yûsuf b. Tâşfîn'e müracaat ederek kendilerini himaye etmesini istediler. Kadılardan meydana gelen bir sefâret heyeti bu maksatla Fas'a giderek Yûsuf b. Tâşfîn ile görüştü (1082). Ne var ki o Endülüs'te meydana gelen olaylara müdahale edip etmemekte kararsızdı. Ancak fakih ve kadıların baskıları sonunda buna razı oldu. 1086 yılında Endülüs'e geçen Murâbıt ordusu büyük bir törenle karşılandı. Abdullah ile kardeşi Temîm de 500 kişilik süvari birliğiyle Murâbıt ordusuna katıldılar. Bu gelişmelerden haberdar olan VI. Alfonso, 50.000 kişilik güçlü ordusuyla müttefik müslüman kuvvetleri üzerine hücum etti. Zellâka'da cereyan eden bu savaş müslümanların kesin zaferiyle sonuçlandı ve kral, ordusunun büyük bir kısmını savaş meydanında kaybederek kaçmak zorunda kaldı (23 Ekim 1086). Alfonso bu mağlûbiyetin intikamını almak için yeni bir ordu hazırladı ve müstahkem Aledo Kalesi'ni inşa etti (1087). Bunun üzerine müslümanlar tekrar Murâbıtlar'dan yardım istemek zorunda kaldılar. Yûsuf b. Tâşfîn, yapılan daveti kabul ederek Aledo'yu dört ay kuşattı. Fakat bir sonuç elde edemeden geri çekildi. Fakihler ve kadılar bu başarısızlıktan, birbirleriyle sürekli mücadele halinde olan mülûkü't-tavâifin sorumlu olduğunu söyleyerek onu Endülüs'ü ele geçirmeye ve mülûkü't-tavâifi ortadan kaldırmaya teşvik ettiler. Bu sırada Gırnata Kadısı Ebû Ca'fer Kulâiî'nin Yûsuf b. Tâşfîn ile gizlice görüşmesi Abdullah'ı endişelendirdi ve Kadı Ebû Ca'fer'in öldürülmesini emretti. Ancak annesi buna engel oldu. Bunun üzerine Ebû Ca'fer bir fırsatını bulup Gırnata'dan Alcala'ya kaçtı. Oradan da Kurtuba'ya geçerek kadı ve fakihlerin Kral Alfonso ile işbirliği yapan ve ona haraç ödeyen Abdullah b. Bulukkîn'in azledilmesi için fetva vermelerini sağladı. Özellikle Gazzâlî ve Turtûşî gibi meşhur âlimlerin Endülüs'ün yeniden hıristiyan hâkimiyeti altına girmemesi için buraya müdahaleyi zaruri gören fetvalarından cesaret alan Yûsuf b. Tâşfîn Gırnata üzerine yürüdü. Abdullah b. Bulukkîn korkak, tembel ve kabiliyetsiz bir hükümdardı. Murâbıtlar'ın Gırnata üzerine yürüdüğünü haber alınca önde gelen adamlarını toplayıp istişare etti. Önce dedesi Bâdîs'e büyük hizmetleri olan Müemmil'in fikrini sordu. O Murâbıtlar'a karşı koyacak durumda olmadıklarını söyleyerek Yûsuf b. Tâşfîn'e boyun eğmesi için Abdullah'ı ikna etmeye çalıştı; diğerleri de Müemmil'i desteklediler. Fakat Abdullah onlara güvenemedi. Yûsuf b. Tâşfîn'in niyetini tam olarak kestirememekle beraber savunma için gerekli hazırlıklara başladı. Bu arada Kral VI. Alfonso'ya da haber gönderip yardım istedi. Ancak kraldan herhangi bir cevâp alamadı. Öte yandan halk Murâbıtlar'la birleşmek için şehri terketmeye başlamıştı. Abdullah durumu anladı ve annesiyle birlikte Yûsuf b. Tâşfîn'in huzuruna gitmeye karar verdi. Onu görür görmez atından inerek af diledi. Yûsuf da kendisini affettiğini ve çadırda istirahata çekilmesini söyledi. Fakat çadıra girince zincire vuruldu. Murâbıtlar halkın sevinç çığlıkları arasında Gırnata'ya girdiler. Abdullah önce Cezîretülhadrâ'ya (Algeciras), sonra Septe'ye (Ceuta), nihayet Merakeş'in kuzeyindeki Ağmat'a sürüldü ve orada ikamete mecbur edildi. Böylece Zîrîler hânedanı sona ermiş oldu (483/1090). Abdullah'ın ölüm tarihi ise belli değildir.

Abdullah b. Bulukkîn sürgünde bulunduğu sırada hâtıralarını yazdı. *et-Tibyân ʿani'l-ḥâdiṣeti'l-kâʾine bi devleti Benî Zîr fî Ġırnâṭa* adlı bu eserin yazma nüshası, Fas'ta Karaviyyîn Camii Kütüphanesi'ndedir. Bazı bölümleri İspanya'da *Andalus* adlı dergide (III., IV., VI. sayılarda, 1935, 1936, 1941) yayımlandı. Eserin tamamı, E. Lévi-Provençal ve E. Garcia Gomez'in İspanyolca tercümesiyle birlikte *Las "Memorias" de ʿAbd Allāh, último rey zīrī de Granada* adıyla Madrid'de 1954'te neşredildi. Kitap Lévi-Provençal'in Fransızca mukaddimesiyle Kahire'de tekrar basıldı (1955). Ayrıca A. T. Tîbî tarafından *Memoirs of ʿAbd Allāh b. Bulukkīn* adıyla İngilizce'ye de tercüme edilerek 1986 yılında yayımlandı. Bu eser, Endülüs'ün XI. yüzyılın ikinci yarısına ait tarihi için önemli ve güvenilir kaynaklardan biridir. Abdullah b. Bulukkîn eserinde kendisini tehdit eden tehlikeler karşısında düştüğü kötü durumu mâzur gösterecek uzun açıklamalar yaptığı gibi, 479 (1086-87) yılına kadar Endülüs'te meydana gelen olaylar hakkında da geniş bilgi vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1399/1979, IX, 292; X, 154-155; İbn Hallikân, *Vefeyât*, Beyrut 1397/1977, V, 29-30; İbn Haldûn, *el-ʿİber*, Bulak 1284 → Beyrut 1399/1979, VI, 180-181; Makkarî, *Nefḥu't-ṭîb* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 412; IV, 373; Ziriklî, *el-Aʿlâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 202; Zambaur, *Manuel de Généologie et de Chronologie pour l'Histoire de l'Islam*, Hannover 1927, s. 54; A. H. Miranda, "The Iberian Peninsula and Sicily", *The Cambridge History of Islam*, Cambridge 1970, II/A, s. 422; R. Dozy, *Spanish Islam* (trc. F. Griffin Stokes), London 1972, s. 695-696, 701, 707-710, 728; Andrew Handler, *The Zīrids of Granada*, Florida 1974, tür. yer.; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain Its History and Culture*, Minnesota 1974, s. 65-66, 74, 269; Ebü'l-Hasan b. Abdullah en-Nübâhî, *Târîḫu ḳużâti'l-Endelüs*, Beyrut 1400/1980, s. 90-97; Philip K. Hitti, *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1980, III, 850; David Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party Kings*, Princeton 1985, s. 88, 99-100, 104-105, 140, 141-142; Maria J. Viguera, "Las Cartas de al-Gazālīy al-Turtūšī al-Soberano Almorávid Yūsuf b. Tāšufīn", *al-Andalus*, XLII, Madrid 1977, s. 341-374; Şinasi Altundağ, "Murâbıtlar", *İA*, VIII, 582; E. Lévi-Provençal, "Zîrîler", *İA*, XIII, 577, a.mlf., "ʿAbd Allāh b. Buluggīn", *EI²* (Fr.), I, 45.

MUSTAFA FAYDA